

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

Utbildning och lärande

En beskrivning av ungdomars villkor

Kapitel 2 Utbildning och lärande

En viktig aspekt av välfärden är att kunna utvecklas som människa och skaffa sig nya kunskaper. Kunskap ger också större möjligheter att kunna utöva inflytande. Att unga skaffar sig utbildning och deltar i lärandeprocesser är en del i förverkligandet av de ungdomspolitiska målen om att unga ska ha tillgång till välfärd och inflytande.

Behörighet och måluppfyllelse

INDIKATOR 1

Elever som uppnår målen för årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2011/12 nådde 81,9 procent av eleverna i årskurs 9 målen i minst 16 ämnen. Andelen var högre bland tjejer och bland elever med svensk bakgrund. Andelen som når målen ligger på ungefär samma nivå som 2007/08.	

Läsåret 2007/08 och 2011/12 var andelen elever som enligt slutbetygen nådde målen för årskurs 9 i 16 ämnen ungefär lika stor. Under hela perioden var andelen tjejer som nådde målen högre än andelen killar som gjorde detsamma. Måluppfyllelsen var betydligt högre bland elever med svensk bakgrund än bland elever med utländsk bakgrund (tabell 2.1).

Tabell 2.1 Andel elever som, enligt slutbetygen, når målen för årskurs 9 i 16 ämnen, 2007/08–2011/12. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2007/08	81,6	84,0	79,3	83,7	69,3
2008/09	81,6	83,9	79,3	84,1	68,0
2009/10	81,1	83,6	78,8	83,7	68,2
2010/11	81,7	84,2	79,4	84,4	69,6
2011/12	81,9	84,8	79,1	85,0	69,1

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Betyg, Riksnivå, tabell 6 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 2

Behörighet till gymnasieskolan	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2011/12 var 87,5 procent av eleverna i årskurs 9 behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan. Andelen var högre bland tjejer, elever med svensk bakgrund och de med föräldrar med eftergymnasial utbildning.	

Inför hösten 2011 infördes olika behörighetskrav för att få påbörja en gymnasieutbildning, beroende på om man väljer yrkesförberedande eller högskoleförberedande program. Precis som tidigare måste eleven ha godkänt i engelska, matematik och svenska eller svenska som andraspråk. Det var tidigare det enda kravet för samtliga gymnasiala utbildningar.

Den som väljer att studera på ett yrkesprogram måste ha godkända betyg i ytterligare fem ämnen, det vill säga i totalt åtta ämnen. För de högskoleförberedande programmen gäller godkända betyg i ytterligare nio ämnen, sammanlagt tolv. För de ekonomiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga programmen ska fyra av de nio övriga godkända ämnena vara geografi, historia, samhällskunskap och religionskunskap. För de naturvetenskapliga och tekniska programmen ska eleven ha godkänt i biologi, fysik och kemi. För det estetiska programmet är de nio ämnena valfria.

Våren 2012 var 87,5 procent av eleverna i årskurs 9 behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan. Den andelen är mest jämförbar med den tidigare gymnasiebehörigheten. Andelen tjejer som var behöriga till ett yrkesprogram 2011/12 var 88,9 procent, medan andelen killar var 86,2 procent. Andelen elever med utländsk bakgrund som var behöriga till ett yrkesprogram var betydligt lägre, 73,9 procent, än andelen elever med svensk bakgrund, 90,8 procent.

I gruppen med utländsk bakgrund var det stor skillnad mellan elever som hade anlänt till Sverige före årskurs 1 och elever som anlänt efter årskurs 1 i grundskolan. Bland elever som är födda utomlands och har anlänt efter årskurs 1 var andelen behöriga till ett yrkesprogram 51,8 procent 2011/12, medan motsvarande andel för elever som anlänt tidigare var 84,3 procent (tabell 2.2).

Elevernas behörighet varierar efter föräldrarnas utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var 59,0 procent behöriga till ett yrkesprogram. Motsvarande andel för elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning var 94,5 procent.

Våren 2012 hade 87,7 procent av eleverna godkänt i ämnena engelska, matematik och svenska eller svenska som andraspråk. Från och med hösten 1998 till och med hösten 2010 räckte det med godkänt i dessa ämnen för att bli behörig till gymnasieskolan och den andelen har stegvis minskat.

Tabell 2.2 Andel elever som är behöriga till gymnasieskolan, 2007/08–2011/12. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund		Elever med utländsk bakgrund		
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*	Födda i Sverige	Födda utomlands som invandrat till Sverige	
							före åk 1	efter åk 1
2007/08	88,9	89,9	87,9	91,0	76,6	84,6	84,4	54,0
2008/09	88,8	89,9	87,6	91,2	75,5	84,2	84,6	53,0
2009/10	88,2	89,2	87,2	90,8	75,1	85,4	85,4	51,1
2010/11	87,7	88,9	86,7	90,6	74,7	85,0	85,1	52,1
2011/12	87,5	88,9	86,2	90,8	73,9	85,1	84,3	51,8

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Betyg, Riksnivå, tabell 1C. Se även Kommun- och länsnivå, tabell 1B.
Kommentar: Inför hösten 2011 infördes olika behörighetskrav för att få påbörja en gymnasieutbildning beroende på om man väljer yrkesförberedande eller högskoleförberedande program. Den andel som redovisas för 2010/11–2011/12 visar andelen elever som är behöriga till ett yrkesprogram. Den andelen är mest jämförbar med den tidigare gymnasiebehörigheten.

*Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 3

Behörighet till högskolestudier	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2011/12 var 86,7 procent av eleverna med slutbetyg från gymnasieskolan behöriga till högskolestudier. Andelen var högre bland tjejer och bland elever med svensk bakgrund. Från 2009/10 har behörighetsreglerna ändrats, vilket gör jämförelser längre bakåt i tiden omöjliga. Under perioden 2009/10–2011/12 har andelen med behörighet legat på ungefär samma nivå.	

Andelen elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier var 86,7 procent läsåret 2011/12. Andelen tjejer med grundläggande behörighet till högskolestudier var högre, 90,1 procent, än andelen killar, 83,3 procent. Elever med svensk bakgrund uppnådde högskolebehörighet i större omfattning, 87,8 procent, än elever med utländsk bakgrund, 79,6 procent.

Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats,¹ vilket kan ha påverkat andelen behöriga elever. Siffrorna i indikatorn avser grundläggande behörighet, men de flesta högskoleutbildningar kräver särskild behörighet. Vilken särskild behörighet som krävs varierar beroende på högskoleutbildning. Därför redogör inte indikatorn för hur stor andel gymnasieelever som når särskild behörighet.

Tabell 2.3 Andel elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier, 2007/08–2011/12. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2007/08	88,9	91,5	86,3	89,9	81,7
2008/09	90,3	92,5	87,9	91,1	84,1
2009/10	86,8	89,9	83,6	87,9	79,0
2010/11	87,1	90,2	83,9	88,0	80,4
2011/12	86,7	90,1	83,3	87,8	79,6

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Betyg och Studieresultat, Riksnivå, tabell 2 C. Se även Länsnivå, tabell 1 och Kommunnivå, tabell 1.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Kommentar: Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats.

¹ Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats. För att få grundläggande behörighet krävdes tidigare att eleven i sitt slutbetyg hade lägst betyget godkänt på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasiepoäng som krävs för ett fullständigt program, det vill säga 2 250 poäng. Från och med 2010 krävs också att eleven har betyget godkänt i kurserna matematik A, engelska A och svenska A och B, alternativt svenska som andraspråk A och B. Dessutom måste eleven ha läst ett fullständigt program, det vill säga minst 2 500 poäng. Det betyder att elever som läser reducerat program inte längre kan få grundläggande behörighet.

INDIKATOR 4

Svenska, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
Andelen elever med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i årskurs 9 år 2012 var 92,6 procent i läsförståelse, 98,1 procent i muntlig förmåga och 93,8 procent i skriftlig förmåga. Andelen godkända var högre bland tjejer, elever med svensk bakgrund och de vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.	

Delproven i svenska är uppdelade i läsförståelse, muntlig förmåga och skriftlig förmåga. Andelen elever med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i svenska var våren 2012 högst i delprovet för muntlig förmåga, 98,1 procent. I delprovet skriftlig förmåga var andelen godkända 93,8 procent, medan andelen elever med lägst betyget godkänt i läsförståelse var lägre, 92,6 procent. Andelen tjejer med lägst betyget godkänt var högre än andelen killar i samtliga tre delprov. Elever med svensk bakgrund hade i större utsträckning bättre resultat än elever med utländsk bakgrund men skillnaderna var relativt små (tabell 2.4).

Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse för resultaten. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i svenska (sammanvägt resultat) 92,5 procent, medan motsvarande andel för elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 98,7 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.4 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i svenska för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009, 2011 och 2012. Procent

SVENSKA					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
Läsförståelse					
2007	90,3	92,9	87,9	90,9	85,0
2009	91,9	93,9	89,9	92,3	87,7
2011	92,0	94,0	90,2	92,7	87,0
2012	92,6	95,4	89,8	92,9	89,5
Muntlig förmåga					
2007	97,6	98,4	96,8	97,7	96,7
2009	97,8	98,6	97,1	97,9	97,4
2011	98,3	98,8	97,8	98,4	97,9
2012	98,1	98,7	97,3	98,1	97,7
Skriftlig förmåga					
2007	94,4	97,1	91,8	94,5	93,3
2009	93,4	96,0	91,0	93,6	91,7
2011	93,3	95,9	90,7	93,5	91,7
2012	93,8	97,1	90,5	94,0	92,9

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 5

Matematik, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2012 hade 82,9 procent lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i matematik i årskurs 9. Det var ingen stor skillnad i resultat mellan tjejer och killar, men det var en högre andel godkända bland elever med svensk bakgrund och bland de vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.	

Vårterminen 2007 var andelen elever med minst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i matematik 84,4 procent. Därefter har det skett en minskning. Våren 2012 var andelen 82,9 procent. Några större skillnader i resultat mellan könen förekommer inte. Men skillnaderna i resultat mellan elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund var stora, 85,0 jämfört med 73,7 procent vårterminen 2012 (tabell 2.5).

Det var också stora skillnader i resultat mellan elever som har föräldrar med olika utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i matematik 61,2 procent, medan motsvarande andel bland elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 90,2 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.5 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i matematik för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009, 2011 och 2012. Procent

MATEMATIK					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2007	84,4	84,6	84,2	86,0	74,0
2009	87,0	87,0	87,1	88,4	79,1
2011	80,8	80,2	81,3	82,5	71,9
2012	82,9	83,3	82,7	85,0	73,7

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 6

Svenska som andraspråk, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2012 var andelen elever i årskurs 9 med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i svenska som andraspråk 67,2 procent i läsförståelse, 88,4 procent i muntlig förmåga och 77,4 procent i skriftlig förmåga. Andelen godkända var högre bland tjejer och bland de med föräldrar med eftergymnasial utbildning.	

Elever med svenska som andraspråk kan vara födda i Sverige eller ha invandrat någon gång före eller under sin skoltid. De har under sin uppväxt utvecklat ett eller flera språk som brukar benämnas förstaspråk. Undervisningen i ämnet svenska som andraspråk ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om det svenska språket. De nationella ämnesproven i svenska som andraspråk är uppdelade i läsförståelse, muntlig förmåga och skriftlig förmåga.

Andelen godkända i läsförståelse var låg, 67,2 procent vårterminen 2012 (tabell 2.6). Det är en relativt liten andel elever som läser svenska som andraspråk, vilket gör att resultaten i den här gruppen är känsliga för variationer. Resultaten i de övriga två delproven var bättre och andelen godkända var 88,4 procent i delprovet för muntlig förmåga. Tjejerna hade bättre resultat än killarna.

Det var också skillnader i resultat mellan elever som har föräldrar med olika utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var det en större andel som inte fick godkänt i provresultat jämfört med elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning. Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.6 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i svenska som andraspråk för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009, 2011 och 2012. Procent

SVENSKA SOM ANDRA SPRÅK					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk*	Utländsk**
Läsförståelse					
2007	60,5	61,3	59,9	63,3	60,4
2009	64,8	65,9	63,8	73,1	64,4
2011	65,5	67,4	63,9	73,2	65,2
2012	67,2	70,2	64,8	79,5	66,7
Muntlig förmåga					
2007	89,6	90,3	89,0	91,4	89,5
2009	89,3	88,9	89,6	92,1	89,2
2011	91,3	91,9	90,8	92,6	91,3
2012	88,4	90,1	87,1	91,4	88,3
Skriftlig förmåga					
2007	80,6	84,2	77,9	81,6	80,6
2009	79,4	82,6	76,9	83,4	79,3
2011	79,2	82,4	76,6	84,1	79,0
2012	77,4	80,9	74,5	80,5	77,3

Källa: Skolverket. Ytterligare information www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Antalet elever med svensk bakgrund som deltog i det nationella ämnesprovet i svenska som andraspråk är mycket litet.

** Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 7

Engelska, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
<p>År 2012 var andelen elever i årskurs 9 med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i engelska 96,7 procent i muntlig förmåga, 94,8 procent i receptiv förmåga och 95,3 procent i skriftlig förmåga. Tjejer och killar hade liknande resultat, utom i skriftlig förmåga, där andelen tjejer med betyget lägst godkänt var något högre. Andelen godkända var högre bland elever med svensk bakgrund och bland de med föräldrar som har eftergymnasial utbildning.</p>	

Andelen elever med lägst betyget godkänt i de nationella ämnesproven i engelska vårterminen 2012 var genomgående hög. Delproven är uppdelade i muntlig förmåga, receptiv förmåga (att lyssna och förstå samt att läsa och förstå) och skriftlig förmåga. Det fanns inga skillnader mellan killar och tjejer i muntlig och receptiv förmåga, men en något större andel tjejer hade bättre resultat i skriftlig förmåga. Elever med svensk bakgrund hade bättre resultat än elever med utländsk bakgrund i samtliga delprov (tabell 2.7).

Vilken utbildningsnivå elevernas föräldrar har påverkar resultatet. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i engelska (sammanvägt resultat) 86,1 procent, medan motsvarande andel för elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 98,6 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.7 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i engelska för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009, 2011 och 2012. Procent

ENGELSKA					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
Muntlig förmåga					
2007	96,2	96,4	96,0	96,6	93,3
2009	96,3	96,3	96,3	96,8	93,0
2011	96,8	96,9	96,7	97,4	93,8
2012	96,7	96,9	96,5	97,5	92,9
Receptiv förmåga					
2007	91,8	91,9	91,8	92,7	86,1
2009	92,9	92,9	92,8	93,9	86,9
2011	95,1	95,1	95,0	96,2	89,5
2012	94,8	94,8	94,6	96,3	88,1
Skriftlig förmåga					
2007	94,2	95,5	93,0	94,8	90,5
2009	94,3	95,5	93,2	94,9	90,7
2011	94,5	95,7	93,4	95,4	90,3
2012	95,3	96,6	93,9	96,3	90,9

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Utbildningsnivå och högskolestudier

INDIKATOR 8

Lägst treårig gymnasieutbildning	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2011 hade 78,7 procent av 20–25-åringarna lägst 3-årig gymnasieutbildning. Andelen unga kvinnor var högre än andelen unga män. Sedan 2007 har andelen med lägst treårig gymnasieutbildning ökat något.	

Mellan 2007 och 2011 har andelen personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning i åldersgruppen 20–25 år ökat något, från 77,9 procent till 78,7 procent 2011. Andelen tjejer med lägst 3-årig gymnasieutbildning var högre, 80,8 procent, än andelen killar, 76,7 procent. I åldersgruppen 40–45 år var andelen personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning betydligt lägre än den var för åldersgruppen 20–25 år, 56 procent år 2011. En förklaring till skillnaden är att de 2-åriga gymnasieutbildningarna togs bort 1993.

Tabell 2.8 Andel personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning, 20-25 år, 2007-2011. Procent

År	Totalt	Tjejer	Killar
2007	77,9	80,2	75,7
2008	77,8	79,9	75,7
2009	77,9	80,0	75,9
2010	78,1	80,3	76,1
2011	78,7	80,8	76,7

Källa: Skolverket, SCB, Befolkningens utbildningsnivå.

INDIKATOR 9

Börjat på högskola inom tre år efter gymnasiet	Uppgiftslämnare: Skolverket
Av dem som slutförde sin gymnasieutbildning läsåret 2008/09 hade 44,7 procent gått över till högskolan inom tre år efter gymnasiet. Andelen som började på högskolan var högst bland tjejer och bland unga med utländsk bakgrund. Jämfört med de som slutförde sin gymnasieutbildning läsåret 2004/05, har andelen ökat.	

Andelen elever som påbörjade studier i högskolan inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning var högre bland de elever som avslutade sin gymnasieutbildning 2008/09 i jämförelse med de som avslutade sin utbildning 2004/05. Andelen tjejer som övergick till högskolestudier inom tre år efter gymnasieskolan var högre än andelen killar. Elever med utländsk bakgrund gick i betydligt högre grad över till högskolestudier inom tre år efter gymnasieutbildningen jämfört med elever med svensk bakgrund, 56,8 procent jämfört med 43,0 procent (tabell 2.9).

Tabell 2.9 Elever som slutfört gymnasiet och gått över till högskolan inom 3 år efter avslutad utbildning 2004/05–2008/09. Procent om ej annat anges

Läsår	Antal elever som slutfört gymnasieskolan	Antal i högskolan 3 år senare	Andel	Kön		Bakgrund	
				Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2004/05	83 888	34 018	40,6	46,0	34,9	39,5	47,9
2005/06	85 312	34 808	40,8	46,6	34,8	39,4	50,3
2006/07	90 070	38 107	42,3	46,5	35,4	40,9	51,9
2007/08	93 580	40 760	43,6	49,1	37,9	42,0	54,4
2008/09	97 923	43 751	44,7	49,2	36,7	43,0	56,8

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Betyg och Studieresultat, Riksnivå, tabell 11 B. Se även Läsnivå, tabell 1 och Kommunivå, tabell 1.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 10

Unga i högskoleutbildning på grund- och avancerad nivå vid universitet/högskola	Uppgiftslämnare: Universitetskanslersämbetet
<p>Andelen studerande på högskola eller universitet var 17,6 procent i gruppen 19–20 år, 26,3 procent i gruppen 21–24 år och 13,3 procent i gruppen 25–29 år hösten 2011. Det var en större andel tjejer än killar som studerade i alla åldersgrupper. Andelen som har gått vidare till högskolan är högst bland dem med högutbildade föräldrar. Sett över en tioårsperiod har det skett en viss utjämning mellan högskolenybörjare med svensk bakgrund och högskolenybörjare med utländsk bakgrund.</p>	

Höstterminen 2011 var 362 600 personer registrerade på grundnivå och avancerad nivå vid universitet och högskolor. Ungefär 8 procent av dessa var inresande studenter. Av de svenska studenterna, det vill säga exklusive inresande studenter, var cirka 61 procent kvinnor. Hälften av alla studenter var 24 år eller yngre. Andelen av befolkningen i högskoleutbildning (grundnivå och avancerad nivå) var i det närmaste oförändrade höstterminen 2011 jämfört med höstterminerna 2009 och 2010.

Andelen högskolestuderande var högst i åldersgruppen 21–24 år men det är framför allt ungdomar i åldern 19–20 år som höstterminerna 2009 och 2010 ökade sin andel av befolkningen i högre utbildning, både bland tjejer och bland killar. I åldersgruppen 21–24 år var andelen studerande högst höstterminen 2005. Den totala andelen studerande, i alla åldrar, var högst under perioden 2009–2011 (tabell 2.10).

Tabell 2.10 Andel studerande av befolkningen i samma ålder, efter kön och åldersgrupper, höstterminerna 1990, 1995, 2000, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011. Procent

	Ht 1990	Ht 1995	Ht 2000	Ht 2005	Ht 2007	Ht 2008	Ht 2009	Ht 2010	Ht 2011
Alla åldrar	2	2,8	3,2	3,7	3,5	3,6	3,9	3,9	3,8
Kvinnor	2,3	3,1	3,8	4,4	4,2	4,3	4,6	4,6	4,6
Män	1,8	2,5	2,6	3	2,8	2,8	3,2	3,2	3,1
19-20 år	9	15,4	14,5	14,6	14,7	14,8	17,8	17,9	17,6
Tjejer	10,5	18,2	16,9	16,6	17	17,1	20,2	20,5	20,0
Killar	7,6	12,6	12,1	12,8	12,5	12,6	15,4	15,4	15,3
21-24 år	12,5	20,1	25,1	28	25,9	25,7	27	27,2	26,3
Tjejer	13,5	21,8	27,9	31,9	30,1	29,9	31	31,1	30,6
Killar	11,5	18,5	22,5	24,3	22	21,7	23,2	23,4	22,1
25-29 år	6,4	8,5	10,9	13,8	13	13	14	14	13,3
Kvinnor	6,2	8,5	12,2	15,5	14,9	14,8	15,8	15,6	15,2
Män	6,6	8,5	9,6	12,2	11,2	11,3	12,4	12,5	11,4
30-39 år	2,5	3,1	4,2	4,9	4,5	4,6	4,7	4,7	4,6
Kvinnor	3,1	3,9	5,6	6,6	6,1	6,2	6,3	6,3	6,1
Män	1,9	2,4	2,8	3,2	3	3	3,2	3,3	3,1
40-49 år	1,4	1,7	2,2	2,6	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3
Kvinnor	2,1	2,5	3,4	4	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5
Män	0,6	0,8	1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,1
50-59 år	0,5	0,6	0,6	0,9	1	1	1	1	1,0
Kvinnor	0,7	0,9	1	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5
Män	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

Källa: Universitetskanslersämbetet.

Föräldrarnas utbildningsnivå

Universitetskanslersämbetets statistiska uppgifter om föräldrarnas utbildningsnivå sträcker sig fram till och med läsåret 2011/12. I födelsekullen 1986 hade 84 procent av de med forskarutbildade föräldrar påbörjat högskolestudier senast vid 25 års ålder (det vill säga läsåret 2011/12). Denna andel minskade med fallande utbildningsnivå för föräldrarna: 71 procent i gruppen med eftergymnasialt utbildade föräldrar i 3 år eller längre (ej forskarutbildning), 55 procent bland dem som har föräldrar med en eftergymnasial utbildning som är kortare än 3 år, 43 procent om föräldrarna har en 3-årig gymnasial utbildning, 28 procent bland de vars föräldrar gått en kortare gymnasial utbildning (högst 2 år) och slutligen 21 procent bland de vars föräldrar har förgymnasial utbildning.

Andelen som har gått vidare till högskolan har visserligen ökat i gruppen där föräldrarna endast har förgymnasial utbildning bland de som är födda 1974–1986, men samtidigt har andelen som går vidare till högre studier också ökat i flera andra grupper. Det betyder att skillnaderna mellan dem med hög- och dem med lågutbildade föräldrar till stora delar består. Undantaget är främst gruppen med forskarutbildade föräldrar. Denna grupp hade en mycket hög andel som gick vidare till högre studier redan i födelsekullen 1974, men eftersom andelen inte har ökat för senare födelsekullar har avståndet till andra grupper minskat.

I samtliga dessa grupper var det en större andel av kvinnorna än av männen som hade påbörjat högskolestudier. Vid 25 års ålder hade 52 procent av kvinnorna och 37 procent av männen påbörjat högskolestudier i årskullen födda 1986. I årskullarna födda 1974–1986 ökade skillnaden mellan könen i påbörjad högskoleutbildning vid 25 års ålder i samtliga grupper efter föräldrarnas utbildningsnivå. I genomsnitt ökade skillnaden med 5 procentenheter. För årskullen födda 1986 uppgick skillnaden mellan kvinnor och män i påbörjad högskoleutbildning till mellan 9 och 18 procentenheter beroende på föräldrarnas utbildningsnivå. Minst skillnad mellan könen i påbörjad högskoleutbildning hade personer med forskarutbildade föräldrar och störst skillnad fanns för personer som hade föräldrar med en kortare eftergymnasial utbildning.

Studenter med utländsk bakgrund

Vid 25 års ålder hade 43 procent av hela årskullen födda 1985 påbörjat en högskoleutbildning. Universitetskanslersämbetets uppgifter om studenter med utländsk bakgrund sträcker sig fram till och med läsåret 2010/11. Motsvarande siffra som påbörjat högskoleutbildning för delgruppen med utländsk bakgrund² var 39 procent. Av 25-åringarna med svensk bakgrund hade 44 procent påbörjat högskolestudier. Det motsvarar en skillnad på 5 procentenheter i övergång till högre studier mellan de två grupperna.

Sett över en tioårsperiod har det skett en viss utjämning mellan högskolenybyrjare med svensk och utländsk bakgrund. Bland 25-åringarna med utländsk bakgrund har andelen med påbörjad högskoleutbildning ökat från 29 procent för årskullen födda 1976 till 39 procent för årskullen födda 1985. I gruppen med svensk bakgrund har andelen varierat mellan 43 och 46 procent för årskullarna födda 1976–1985, men var alltså 44 procent för årskullen född 1985.

² Med utländsk bakgrund avses att man antingen är född i ett annat land än Sverige eller att man är född i Sverige men att båda föräldrarna är utrikes födda. Inresande studenter räknas dock inte dit.

Såväl bland dem med svensk som bland dem med utländsk bakgrund var det en större andel av kvinnorna än av männen som hade påbörjat högskoleutbildning. Andelen högutbildade föräldrar är större i gruppen med svensk än i gruppen med utländsk bakgrund, vilket bidrar till skillnaden i övergång till högskoleutbildning.

Studenter med funktionsnedsättning³

Uppgifterna om studenter med funktionsnedsättning avser endast kostnader för personliga pedagogiska insatser i studiesituationen för enskilda studenter med funktionshinder samt riktade pedagogiska insatser som erbjuds berörda studenter i grupp. Sammanställningen gäller budgetåret 2012.

Kostnaderna för det särskilda pedagogiska stödet uppgick 2012 till runt 64 miljoner kronor (samma nivå som de senaste åren). Av dessa gick 62 procent till utbildningstolkning, det vill säga teckenspråk och skrivtolkning.

Under 2012 fick 8 616 studenter, varav 17 forskarstuderande, tillgång till lärosätens stödresurser genom kontakt med en samordnare för studenter med funktionshinder. Av dessa var 65 procent kvinnor. Utöver dessa kom 768 studenter, varav 9 forskarstuderande, till samordnarnas kännedom genom att lärare och vägledare vid institutioner eller motsvarande kontaktade och konsulterade dem. Jämfört med 2011 ökade antalet kända studenter med 11 procent. Liksom 2011 var det grupperna studenter med dyslexi och studenter med kognitiva funktionshinder som ökade mest i antal och de utgjorde 80 procent av det totala antalet kända studenter med funktionshinder i studiesituationen.

³ Uppgifterna om studenter med funktionsnedsättning har tagits fram av Stockholms universitet.

INDIKATOR 11

Påbörjat högskolan vid 21 och 24 års ålder	Uppgiftslämnare: Universitetskanslersämbetet
Andelen som påbörjat högskolestudier vid 21 respektive 24 års ålder var 34,4 respektive 43,6 procent 2011. Andelen som börjat på högskolan var liksom tidigare markant högre bland tjejer. Det fanns stora skillnader beroende på i vilket län eller i vilken kommun man bor. Sedan 2010 har andelen som påbörjat högskolestudier vid 21 års ålder ökat med 0,9 procentenheter och andelen som påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder med 0,6 procentenheter.	

Andelarna av respektive årskull som påbörjat högskolestudier senast vid 21 års ålder ökade något under 2011 och har gjort så sedan 2007. I den senaste årskull som kan följas upp till och med 24 års ålder (årskull födda 1987) hade totalt 43,6 procent av ungdomarna påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder. Det är något högre (0,6 procentenheter) än motsvarande uppgifter i årskullarna födda 1985 och 1986, men samtidigt lägre (1,2 procentenheter) än årskullarna födda 1980–1982 (figur 2.1).

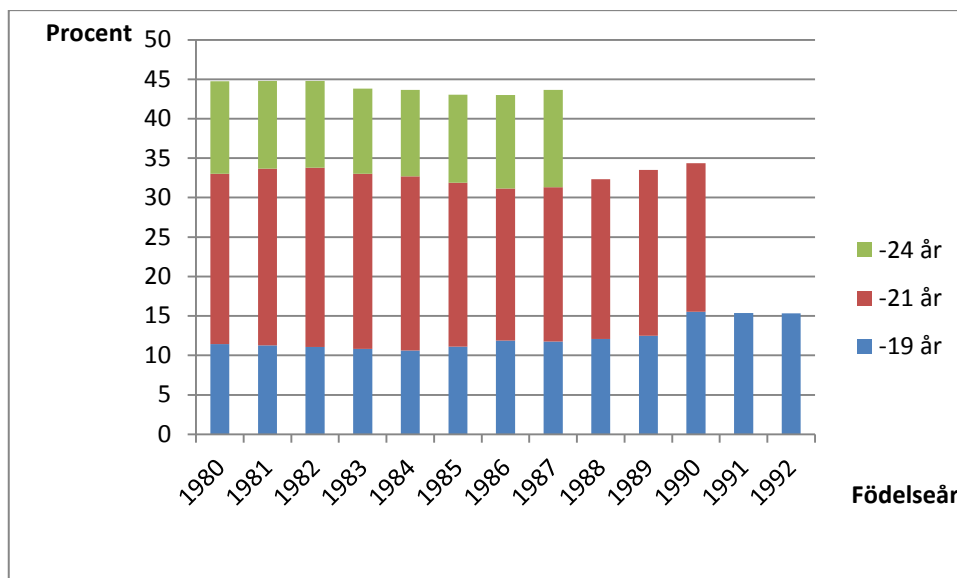
Högskoleutbildning påbörjad senast vid 21 års ålder

De som är födda 1990 är den senaste årskull där påbörjade högskolestudier också kan mätas vid 21 år. I denna årskull hade 34,4 procent av ungdomarna påbörjat högskoleutbildning senast vid 21 års ålder. Detta kan jämföras med tidigare årskullar (födda 1980–1989) där andelen av 21-åringarna som påbörjat högskoleutbildning varierat mellan 31 och 34 procent.

Årskullen född 1990 var den första årskullen med en betydligt större andel som påbörjade högskoleutbildning bland 19-åringar jämfört med tidigare årskullar. Men det faktum att en större andel påbörjat högskoleutbildning vid 19 års ålder har inte inneburit att en betydligt större andel också gjort det vid 21 års ålder. Övergången till högskoleutbildning vid 21 års ålder var alltså inte markant högre bland ungdomarna i årskullen 1990 jämfört med tidigare årskullar.

Högskoleutbildning påbörjad senast vid 24 års ålder

Vid 24 års ålder har knappt hälften av en årskull påbörjat högskoleutbildning (2011). Den senaste årskull som kan följas upp till och med 24 års ålder är de som är födda 1987. I den årskullen hade totalt 43,6 procent påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder. Det är något högre (0,6 procentenheter) än motsvarande uppgifter i årskullarna födda 1985 och 1986, men samtidigt lägre (1,2 procentenheter) än årskullarna födda 1980–1982.

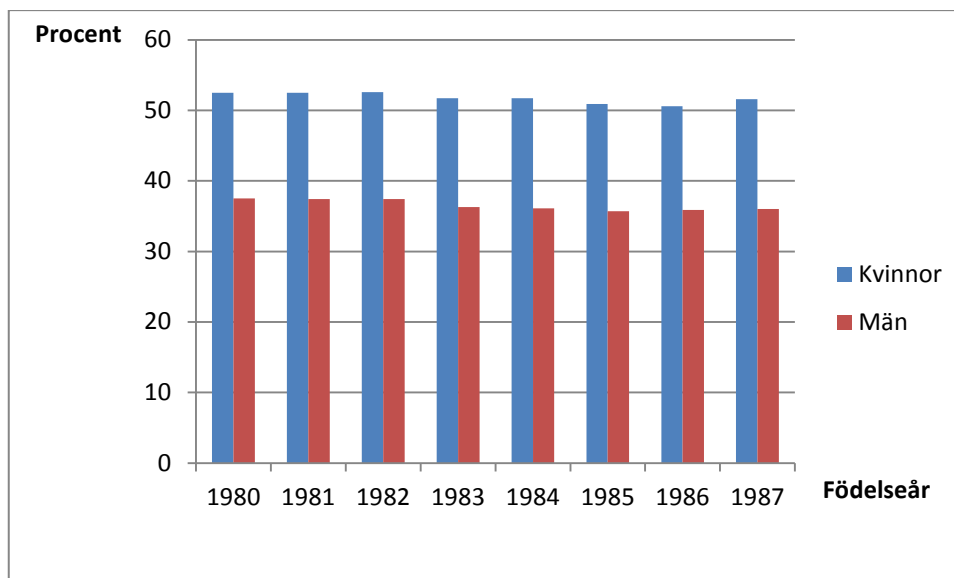
Källa: Universitetskanslersämbetet.

Figur 2.1 Påbörjad högskoleutbildning senast vid 19, 21 respektive 24 års ålder, andel av en årskull, födda 1980–1992.

Det är alltså totalt sett 43,6 procent av dem födda 1987 som har påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder, men det är stora skillnader mellan tjejerna och killarna. Mer än hälften av tjejerna (51,6 procent) men bara en dryg tredjedel av killarna (36,0 procent). En jämförelse med tidigare årskullar visar att samma mönster har gällt under lång tid (figur 2.2).

Stor skillnad mellan tjejer och killar

När man följer årskullen födda 1987 framgår att skillnaden mellan killar och tjejer vad gäller påbörjade högskolestudier ökar ju äldre årskullen blir. Redan vid 19 års ålder var skillnaderna mellan tjejer och killar tydlig: 13,7 procent av tjejerna och 9,9 procent av killarna hade påbörjat högskoleutbildning, det vill säga en skillnad på 3,8 procentenheter. Vid 21 års ålder hade 37,2 procent av tjejerna och 25,7 procent av killarna i denna årskull börjat studera i högskolan, vilket är en skillnad på 11,5 procentenheter. Och vid 24 års ålder var skillnaden, som tidigare visats, 15,6 procentenheter. Bland tjejerna var alltså andelen som påbörjat högskolestudier senast vid 21 års ålder lika stor som den var bland killarna vid 24 års ålder. För tidigare årskullar ser utvecklingen liknande ut. Samma mönster syns bland senare årskullar, även om de inte kan följas under lika lång tid. Bland dem som fyllde 19 år 2011, årskullen födda 1992, hade 17,1 procent av tjejerna och 13,7 procent av killarna påbörjat högskolestudier. Bland dem som fyllde 21 år 2011 (födda 1990) hade 16,6 procent av tjejerna och 12,6 procent av killarna påbörjat högskolestudier vid 19 års ålder. Vid 21 års ålder var skillnaden ännu större: 40,6 procent av tjejerna och 28,5 procent av killarna hade då påbörjat högskolestudier.

Källa: Universitetskanslersämbetet.

Figur 2.2 Påbörjad högskoleutbildning senast vid 24 års ålder, efter kön, andel av en årskull 1980–1987.

Variationer mellan länen

Hur stor andel av en årskull som har påbörjat högskoleutbildning skiljer sig också mellan olika län. I årskullen som är född 1987 hade 48,6 procent av ungdomarna i Uppsala län – det län med högst övergångsfrekvens – påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder. Det kan jämföras med Jämtlands län – det län med lägst övergångsfrekvens – där motsvarande andel bland ungdomarna födda 1987 var 37,5 procent. Det är alltså en skillnad på drygt 11 procentenheter mellan ungdomar uppväxta i dessa två län (tabell 2.11).

Tabell 2.11 Andel av unga som påbörjat högskoleutbildning senast vid 21 respektive 24 års ålder, efter kön och län*, 2011. Procent

PÅBÖRJADE HÖGSKOLESTUDIER							
Län	21 års ålder (födda 1990)			Län	24 års ålder (födda 1987)		
	Kvinnor	Män	Totalt		Kvinnor	Män	Totalt
Stockholm	45,8	34,4	40,0	Stockholm	55,5	41,7	48,4
Uppsala	45,3	30,3	37,4	Uppsala	55,6	42,0	48,6
Södermanland	37,1	24,0	30,4	Södermanland	46,8	29,8	38,2
Östergötland	38,7	27,3	32,8	Östergötland	52,1	34,6	42,9
Jönköping	39,0	27,0	32,9	Jönköping	51,6	34,6	42,9
Kronoberg	41,5	25,4	33,0	Kronoberg	54,3	34,7	44,3
Kalmar	38,5	25,9	32,0	Kalmar	50,3	36,3	43,2
Gotland	30,5	18,3	24,3	Gotland	46,0	30,3	38,1
Blekinge	40,9	27,3	34,0	Blekinge	49,9	32,4	40,9
Skåne	43,0	31,0	36,9	Skåne	52,0	37,2	44,5
Halland	37,9	26,3	32,0	Halland	53,0	34,6	43,8
Västra Götaland	40,4	29,5	34,8	Västra Götaland	52,3	36,5	44,2
Värmland	38,9	25,7	32,0	Värmland	47,4	32,4	39,9
Örebro	37,3	25,0	31,0	Örebro	49,4	33,3	41,4
Västmanland	37,5	25,6	31,2	Västmanland	46,4	31,3	38,6
Dalarna	36,2	25,5	30,7	Dalarna	45,7	32,3	38,9
Gävleborg	35,3	23,8	29,4	Gävleborg	46,7	31,4	38,9
Västernorrland	37,0	23,8	30,2	Västernorrland	49,1	32,7	40,7
Jämtland	29,5	18,5	24,0	Jämtland	44,7	30,4	37,5
Västerbotten	36,1	24,9	30,4	Västerbotten	51,4	34,0	42,5
Norrbottn	37,5	19,8	28,1	Norrbottn	49,3	30,2	39,4
Riket totalt	40,6	28,5	34,4	Riket totalt	51,6	36,0	43,6

Källa: Universitetskanslersämbetet

*Redovisningen per län utgår från det län som ungdomarna var folkbokförda i den sista december det år de fyllde 18 år.

Variationer mellan kommuner

Inom de flesta län är det dock stora skillnader mellan olika kommuner. De största skillnaderna mellan olika kommuner i samma län finns i Stockholms län. Om man jämför kommuner med fler än 100 ungdomar födda 1987, var skillnaderna störst mellan Danderyds kommun, där 76,0 procent av ungdomarna födda 1987 hade påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder, och Norrtälje kommun där 32,8 procent av ungdomarna i samma årskull påbörjat högskolestudier. Även i Skåne län är skillnaderna mellan ungdomar i olika kommuner mycket stora. I Lunds kommun har 68,0 procent av ungdomarna födda 1987 påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder, vilket kan jämföras med ungdomarna i Bjuv kommun där motsvarande andel är 24,6 procent.

Andelen av 24-åringarna som påbörjat högskoleutbildning i olika kommuner hör starkt samman med utbildningsnivån i kommunens befolkning. Kommuner där en relativt låg andel av befolkningen har en högskoleutbildning tillhör vanligtvis de kommuner där en låg andel av 24-åringarna påbörjat högskolestudier. I de kommuner där en hög andel av befolkningen har en högskoleutbildning har också en hög andel av 24-åringarna börjat studera i högskolan.

Utbildningskvalitet

INDIKATOR 12

Lärartäthet och andel behöriga lärare i gymnasiet	Uppgiftslämnare: Skolverket
Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i gymnasieskolan var 74,9 procent läsåret 2011/12. Den andelen har ökat under det senaste året. Antalet lärare per 100 elever var 8,1 läsåret 2011/12, ett antal som har legat stabilt sedan 2007/08.	

Andelen gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen har ökat under det senaste året. En förklaring till detta kan vara att kravet på lärarlegitimation närmar sig. Lärartätheten har varit stabil. Lärartätheten var 8,1 lärare per 100 elever läsåret 2011/12 (tabell 2.12).

En jämförelse mellan olika huvudmän visar att kommunala skolor hade högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen jämfört med fristående skolor. Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen varierar mellan kommunerna.⁴ I drygt fyra av tio kommuner har minst 80 procent av lärarna en pedagogisk högskoleexamen. Norrbotten är det län som har högst andel lärare med pedagogisk högskoleexamen (86 procent). Lägst andel lärare med pedagogisk högskoleexamen har Jämtlands län (68 procent).⁵

Tabell 2.12 Lärartäthet och lärarbehörighet i gymnasieskolan, 2007/08–2011/12

Läsår	Antal lärare		Andel (%) med pedagogisk examen	Antal lärare (heltidstjänster) per 100 elever
	Totalt	därav antal tjänstgörande		
2007/08	39 506	37 518	72,0	8,1
2008/09	40 627	38 392	72,0	8,1
2009/10	39 513	37 425	73,0	7,9
2010/11	39 470	37 447	73,0	8,1
2011/12	38 376	36 241	74,9	8,1

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Personal, Riksnivå, tabell 2. Se även Läsnivå, tabell 1 och Kommunivå, tabell 1.

⁴ I statistiken per kommun ingår endast uppgifter för kommunala skolor.

⁵ Skolverket har möjlighet att redovisa indikatorer efter kommuner, men av utrymmesskäl har dessa inte tagits med i redovisningarna. Information på kommunnivå finns på Skolverkets webbplats: www.skolverket.se

Vuxenutbildning

INDIKATOR 13

Tillgång till vuxenutbildning samt sfi	Uppgiftslämnare: Skolverket
Av landets 290 kommuner erbjöd 246 grundläggande utbildning inom komvux kalenderåret 2011 och 262 kommuner erbjöd gymnasial utbildning inom komvux. Särskild utbildning för vuxna erbjöds i 211 och sfi i 260 kommuner. Sedan 2007/08 har antalet kommuner som erbjuder kommunal vuxenutbildning och sfi varit relativt konstant.	

Från och med kalenderåret 2009 publicerar Skolverket statistiken över komvux och sfi per kalenderår istället för per läsår. Kalenderåret 2011 var det 246 kommuner som erbjöd grundläggande komvux och 262 kommuner som erbjöd gymnasial komvux. Många kommuner samverkar i utbudet av kommunal vuxenutbildning och kan på så sätt erbjuda högre kvalitet och totalt större utbud. Under 2011 gick 42 procent av kursdeltagarna en kurs som anordnas av en annan utbildningsanordnare än kommun och landsting, till exempel studieförbund, folkhögskolor och privata utbildningsföretag. Det var 260 kommuner som anordnade sfi kalenderåret 2011 (tabell 2.13).

Särskild utbildning för vuxna anordnades i 211 kommuner läsåret 2011/12, vilket var i ungefär lika många kommuner som de två föregående läsåren. Eleverna kom från 229 kommuner.

I syfte att motverka brist på arbetskraft med yrkesutbildning genomfördes 2009 en särskild satsning på yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning, yrkesvux. Målgruppen är vuxna som saknar gymnasieutbildning eller har en gymnasieutbildning som behöver kompletteras. Det är också möjligt för den som läst en studieförberedande utbildning att växla om och skaffa sig en gymnasial yrkesutbildning.

Tabell 2.13 Antal kommuner som i egen regi eller via annan utbildningsanordnare erbjuder komvux på olika nivåer, svenska för invandrare (sfi) respektive särskild utbildning för vuxna. Läsåren 2007/08–2011/12 samt kalenderåren 2009–2011*

Läsår /kalenderår	Grundläggande komvux	Gymnasial komvux	Sfi	Särskild utbildning för vuxna
2007/08	251	269	259	221
2008/09	244	266	257	215
2009/10				215
2010/11				214
2011/12				211
2009*	249	263	257	
2010*	250	264	260	
2011*	246	262	260	

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Komvux, Elever och Kursdeltagare, Riksnivå, tabell 2 A, sfi, Elever och Kursdeltagare, Riksnivå, tabell 2 samt Särskild utbildning för vuxna, Elever, Riksnivå tabell 2. Se även Läsnivå, tabell 1 och Kommunivå, tabell 2.

* Kalenderåren 2009–2011. Påbyggnadsutbildningar har upphört från 1 september 2009, vilket innebär att inga nya påbyggnadsutbildningar får anordnas men pågående utbildningar kan fullföljas.

Kommentar: Från och med kalenderåret 2009 publicerar Skolverket statistiken över komvux och sfi per kalenderår istället för per läsår.

Modersmålsundervisning

INDIKATOR 14

Deltar i modersmålsundervisning i grundskolan	Uppgiftslämnare: Skolverket
Läsåret 2011/12 deltog 54,7 procent av de berättigade eleverna i grundskolan i modersmålsundervisning. Andelen tjejer som deltog var något större än andelen killar. Andelen som deltar ligger på ungefär samma nivå som 2007/08.	

Andelen av de berättigade som deltar i modersmålsundervisningen var 54,7 procent under läsåret 2011/12. Andelen tjejer som deltar i undervisning i modersmål är högre än andelen killar, 56,4 respektive 53,0 procent (tabell 2.14).

Tabell 2.14 Andel av berättigade elever som deltar i modersmålsundervisning i grundskolan, efter kön, 2007/08–2011/12. Procent

Läsår	Totalt	Tjejer	Killar
2007/08	53,8	55,6	52,0
2008/09	53,4	55,5	51,5
2009/10	53,3	55,3	51,4
2010/11	55,3	57,1	53,5
2011/12	54,7	56,4	53,0

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Skolor och elever, Riksnivå, tabell 8 A. Se även Länsnivå, tabell 2 och Kommunnivå, tabell 2.

Utbildning och lärande

Behörighet och måluppfyllelse

Utbildning är en av de viktigaste faktorerna för ungas framtida möjligheter på arbetsmarknaden. De flesta indikatorerna visar på små förändringar sedan förra årets uppföljning. Inför hösten 2011 infördes nya behörighetskrav till gymnasieskolan, vilket försvårar jämförelser bakåt i tiden, men utvecklingen pekar i negativ riktning. En förklaring till nedgången är de skärpta behörighetskraven, en annan att de faktiska betygsresultaten blivit sämre (Skolverket 2011a). Av eleverna som avslutade årskurs 9 våren 2012 var det 87,5 procent som var behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan. Det var alltså 12,5 procent, 12 500 elever, som helt saknade behörighet till gymnasieskolan. Andelen elever utan behörighet har långsamt ökat sedan 1998 då andelen låg på 8,6 procent (Skolverket 2013a).

Andelen elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier var ungefär 90 procent 2003–2009 (Skolverket 2013a). År 2011/12 var andelen 86,7 procent och har legat på ungefär samma nivå de tre senaste åren. En orsak till minskningen från 2009 är att behörighetsreglerna till universitet och högskolor ändrades från och med läsåret 2009/10.

Bland de redovisade indikatorerna syns en negativ trend sedan 2007 för andelen godkända i ämnesprovet i matematik. Dock har andelen ökat något för 2012 jämfört med för 2011. Utvecklingen av andelen elever med lägst betyget godkänt i de nationella ämnesproven svenska som andraspråk, engelska och svenska ger en blandad bild, men den negativa trenden verkar ha avstannat. De nationella proven är dock inte primärt avsedda att mäta trender över tid.

Ny gymnasieskola

Den 1 juli 2011 trädde den nya skollagen och den reformerade gymnasieskolan i kraft, den innebar nya program, nya behörighetsregler och en förändrad betygsskala. Ett syfte med reformen är att i högre grad standardisera utbudet av gymnasieutbildningar, vilket innebär att både kommunala och enskilda huvudmän erbjuder utbildningar som följer samma examensmål. Det finns nu 18 nationella program som alla är treåriga: 12 yrkesprogram och 6 högskoleförberedande program.

Hösten 2011 började 132 900 elever ett program i den reformerade gymnasieskolan. Drygt hälften (51 procent) av eleverna går på högskoleförberedande program. Nästan en tredjedel (31 procent) går på yrkesprogram och knappt en femtedel (18 procent) går på något av de fem introduktionsprogrammen.⁵⁵ Andelen elever i år 1 på högskoleförberedande program och yrkesprogram skiljer sig åt mellan kommunerna. De kommuner som ligger nära högskola och universitet samt har större befolkning har flest andel elever på högskoleförberedande program (Skolverket 2013a).

De högskoleförberedande programmen är tänkta att göra eleverna bättre förberedda för högskolestudier än den nuvarande gymnasieskolan och de yrkesförberedande programmen ska göra eleverna mer redo att börja en yrkesbana direkt efter utbildningen.

⁵⁵ Introduktionsprogrammen består av: preparandutbildning, programinriktat individuellt val, yrkesintroduktion, individuellt alternativ eller språkintrouktion. Introduktionsprogrammen ersätter det individuella programmet.

Eleverna får dock inte behörighet till högskolan genom ett yrkesförberedande program. Däremot är det möjligt att få behörighet genom att utöka sina studier med svenska och engelska under gymnasietiden eller att komplettera studierna på komvux efter gymnasiet.⁵⁶

Elevernas rätt till stöd

I den nya skollagen stärks elevernas rätt till stöd och det finns ett flertal nya bestämmelser om särskilt stöd (SFS 2010:800). De innebär också förändringar av innehållet, bland annat är det nu rektorn som beslutar om en elevs placering i särskild undervisningsgrupp, tidigare var det skolans styrelse. En annan förändring är att beslut om att utarbeta ett åtgärdsprogram, liksom beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, nu får överklagas (Skolverket 2008).

Skolinspektionen konstaterade i sin rapport *Olika elever – samma undervisning* (2011a) att den dåliga anpassningen av undervisningen efter elevernas förutsättningar, behov, intressen och erfarenheter hör till de mer framträdande och allvarliga bristerna i skolorna.

Problematiken gäller i hög grad det särskilda stödet och det uppmärksammar Skolinspektionen (2012a) bland annat i en granskning av skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd (AST⁵⁷). Där framgår att skolorna och deras personal i stor utsträckning saknar fördjupad kunskap om behoven som de enskilda eleverna med dessa diagnoser har.

I rapporten *Fokus 12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning* lyfter Ungdomsstyrelsen (2012) fram vikten av att följa upp skolornas arbete med det särskilda stödet. Ungdomsstyrelsen föreslår också en utredning av möjligheten att utöka det särskilda stödet till att även gälla för att nå högre betyg än de lägsta kunskapskraven.

Olika grupper av unga

Det finns mönster i hur väl olika ungdomsgrupper lyckas i skolan. De redovisade indikatorerna visar att det fortfarande finns stora skillnader i måluppfyllelse, kunskap och behörighet till gymnasieskola och högskola mellan olika grupper av unga. Skolverket lyfter i sin rapport *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?* att likvärdigheten i den svenska grundskolan har försämrats och att betydelsen av elevens socioekonomiska bakgrund fortfarande är stor. Dessutom finns indikationer på att betydelsen har ökat under senare år (Skolverket 2012a).

Ungdomar i grund- och gymnasieskola vars föräldrar är högutbildade lyckas bättre än de vars föräldrar är lågutbildade och tjejer uppnår betygsmålen i högre grad än killar (Skolverket 2013a). Resultaten i de nationella ämnesproven under 2012, och i de senaste internationella studierna (se avsnittet *Internationellt perspektiv* i det här kapitlet), visar dock inte samma tydliga skillnader mellan könen.

År 2010 lämnade *Delegationen för jämställdhet i skolan* (DEJA) ett slutbetänkande till regeringen (SOU 2010:99): *Flickor, pojkar, individer – om betydelsen för kunskap och utveckling i skolan*. I utredningen uppmärksammas skillnaden i betyg mellan tjejer och killar som ett av de stora jämställdhetsproblemen i skolan. Killar presterar generellt sämre än tjejer. Det är framför allt i svenska som tjejerna har ett klart bättre resultat än killarna.

⁵⁶ Från och med höstterminen 2013 kommer alla nationella yrkesprogram att kunna ge grundläggande högskolebehörighet inom programmets ordinarie 2 500 poäng (www.skolverket.se).

⁵⁷ AST är ett samlingsbegrepp som innefattar många diagnoser, bland annat autism och Aspergers syndrom.

Utredningen föreslår därför satsningar på läs- och skrivarbete för att minska könskillnaderna i skolprestationer. En av orsakerna bakom betygsskillnaderna är rådande könsnormer om hur killar och tjejer förväntas vara, som att det inte är ”coolt” för killar att anstränga sig i skolan.

Inom gruppen elever med utländsk bakgrund⁵⁸ är betygsskillnaderna större än mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund. Kön, föräldrarnas utbildningsnivå och om en elev har invandrat före eller efter skolstart är faktorer som påverkar elevernas skolresultat. Exempelvis har tjejer med utländsk bakgrund, både de som är födda i Sverige och de som kommit hit före skolåldern ett bättre genomsnittligt meritvärde än killar med svensk bakgrund. Elever som har invandrat till Sverige efter skolstart har sämre resultat än andra grupper (Skolverket 2011b).

Andelen behöriga till gymnasiestudier och högskolestudier för läsåret 2011/12 var lägre bland elever med utländsk bakgrund än bland elever med svensk bakgrund. Inom gruppen med utländsk bakgrund var det stor skillnad på andelen behöriga till yrkesprogram: bland elever som anlänt till Sverige före årskurs 1 var andelen 84,3 procent medan andelen för elever som anlänt efter årskurs 1 var 51,8 procent.

För att bland annat jämföra gymnasiebetyg över tid och mellan grupper av elever så används ett mått för den *genomsnittliga betygspoängen*. Läsåret 2011/12 var skillnaden i betygspoäng mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund i genomsnitt 1,0 betygspoäng (14,1 för elever med svensk bakgrund jämfört med 13,1 hos elever med utländsk bakgrund). Det är en skillnad som har varit konstant över tid (Skolverket 2013a).

Vilken skola en elev går i har fått allt större betydelse då kamrateffekter och lärarförväntningar i högre grad än tidigare förstärker skillnader mellan skolor. Att gå i en skola med många kamrater som har föräldrar med eftergymnasial utbildning ger en större positiv effekt på skolresultaten för en elev idag än i slutet av 1990-talet (Skolverket 2012a).

Elever med utländsk bakgrund är en mycket heterogen grupp med stora variationer inom gruppen som exempelvis språk och ursprungsland. Skillnader i skolresultat mellan olika elever beror snarare på de socioekonomiska förutsättningar en elev har än på utländsk bakgrund. Det här belyser Skolverket (2004) i sin rapport *Elever med utländsk bakgrund*.

Unga som varken arbetar eller studerar

Den senaste ekonomiska krisen slog hårt mot ungdomsgruppen. År 2010 var det 9,5 procent av 16–25-åringarna som varken arbetade eller studerade och 3,7 procent av 16–19-åringarna. Även i ekonomiskt goda tider är det en hög andel som varken arbetar eller studerar. Unga med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp som har det betydligt svårare att etablera sig än övriga unga (Temagruppen Unga i arbetslivet 2012).

Landets kommuner har ett särskilt informationsansvar för att ta reda på vad unga som inte går i gymnasiet och som inte fyllt 20 år gör och att erbjuda dem lämpliga åtgärder. Ungdomsstyrelsen kartlade i rapporten *Vägarna in* (2009) hur kommuner som tecknat lokala utvecklingsavtal med staten arbetar med bland annat informationsansvaret. Kartläggningen visade att många kommuner hade svårt att få kontakt med de berörda ungdomarna och att arbetet skulle behöva förstärkas på flera håll.

⁵⁸ Skolverkets definition av elever med utländsk bakgrund är elever som är födda utomlands samt elever som har två föräldrar som är födda utomlands, men själva är födda i Sverige. De elever som själva invandrat kan ha kommit till Sverige före skolstart eller senare (Skolverket 2011a).

Skolverket gjorde under 2011 en uppföljning av hur kommunerna arbetar med informationsansvaret (Skolverket 2011c). Uppföljningen visar att det skett flera positiva förändringar i arbetet sedan den förra uppföljningen 2006. Hälften av kommunerna anger att de har förändrat sitt arbete under de senaste två åren, främst genom att de i högre grad samverkar med andra aktörer, både inom kommunen och med andra myndigheter.

Trots positiva tendenser visar Skolverkets uppföljning också att det fortfarande saknas en handlingsplan för informationsansvaret i en tredjedel av kommunerna. Uppföljningen visar att utbildning fortfarande är det vanligaste som kommunerna erbjuder de unga. Men för vissa skoltrötta unga är det viktigt att även kunna erbjudas andra verktyg som alternativa utbildningsformer eller arbetsplatsförlagd praktik.

Alternativa arbetsmarknadspolitiska verktyg efterfrågas även i det delbetänkande av *Utredningen om unga som varken arbetar eller studerar* som lämnades till regeringen i februari: *Ungdomar utanför gymnasieskolan – ett förtydligat ansvar för stat och kommun* (SOU 2013:13). Många av de unga som befinner sig utanför arbete och studier har en komplex livssituation och är i behov av flexibla och individuellt anpassade åtgärder. Utredningen uppmärksammar stora skillnader i hur kommunerna arbetar med informationsansvaret och föreslår därför tydligare lagstiftning kring deras ansvar. Åtgärder för att förbättra den nationella och lokala uppföljningen av unga som varken arbetar eller studerar presenteras också i utredningen.

Unga med funktionsnedsättning

Ungdomsstyrelsen har undersökt levnadsvillkoren för unga med funktionsnedsättning (2012). Inom utbildningsområdet är situationen sämre för den här gruppen av unga både i studiemiljö och i studieresultat, än för övriga unga. Här är några resultat från rapporten som tydligt visar skillnader mellan grupperna:

- I gruppen unga med funktionsnedsättning är det 32 procent i åldern 23–29 år som har en avslutad eftergymnasial utbildning, andelen i den övriga ungdomsgruppen är 43 procent.
- Jämfört med övriga unga har hälften så stor andel av unga med funktionsnedsättning i åldersgruppen 20–25 år en treårig högskoleutbildning.
- I gruppen unga med funktionsnedsättning är 21 procent ganska eller mycket missnöjda med sin skolsituation medan andelen bland övriga unga är 8 procent.
- Det är dubbelt så vanligt att unga med funktionsnedsättning i åldern 16–25 år känner sig rädda eller otrygga i skolan än att unga utan funktionsnedsättning gör det (13 procent jämfört med 6 procent).
- Endast 51 procent av unga med funktionsnedsättning i åldern 16–25 år är mycket eller ganska nöjda med sin utbildning. Andelen för övriga unga är 66 procent.

Två utvecklingsförslag inom utbildningsområdet som Ungdomsstyrelsen lyfter fram i rapporten är: förstärkta möjligheter till praktik under utbildningstiden och ökad kunskap om villkoren för studenter med funktionsnedsättning på högskolor och universitet.

Utbildningsnivå och högskolestudier

År 2011 hade 78,7 procent av 20–25-åringarna lägst en treårig gymnasieutbildning. För unga kvinnor var andelen högre än för unga män (89 procent jämfört med 77 procent). Från 2007 har andelen med lägst 3-årig gymnasieutbildning ökat något. Sammantaget är andelen med gymnasial utbildning eller högre på god internationell nivå i Sverige. Andelen med utbildning på högskolenivå är 42 procent i gruppen 25–34-åringar och det är högre än OECD-genomsnittet.

Andelen högskolestuderande i befolkningen har legat stabilt mellan 2009 och 2011 medan andelen som övergår till studier på universitet och högskolor inom tre år efter gymnasiet har ökat. Ökningen beror bland annat på att antagningsreglerna har förändrats i syfte att underlätta för unga att bli antagna på högskoleutbildningar (Högskoleverket 2012a). I vilken utsträckning man läser vidare på högskolenivå beror bland annat på kön, föräldrarnas utbildningsnivå, om man har svensk eller utländsk bakgrund samt var i landet man bor. Andelen som fortsatt till universitet och högskolor inom tre år (senast vårterminen 2011) efter att de fått slutbetyg från gymnasieskolan våren 2008 var 42 procent, vilket är den högsta andelen sen 2000/01 då den var 46 procent. Av elever med slutbetyg från gymnasieskolan gick elever med utländsk bakgrund i betydligt högre grad över till högskolestudier inom tre år efter gymnasieutbildningen jämfört med elever med svensk bakgrund, 57 procent jämfört med 43 procent (Skolverket 2013a).

Högskolverket⁵⁹ har analyserat utvecklingen av den svenska utbildningen under det senaste decenniet. Sveriges andel högskolestuderande i åldern 25–34 år har ökat mer än OECD-genomsnittet under perioden 2001–2010 men framöver kan andra länder komma att dra ifrån Sverige i utbildningsnivå. Det beror på att flera länder expanderar sina högre utbildningar samtidigt som utbyggnad av den svenska högskolan inte är planerad för den närmaste framtiden (Högskolverket 2012b).

Yrkeshögskoleutbildning

Sedan 2009 finns yrkeshögskoleutbildning (YH-utbildning). Dessa utbildningar kombinerar teori med praktiskt lärande på en arbetsplats och erbjuds inom branscher där det finns ett uttalat behov av välutbildad arbetskraft. Innehållet i utbildningarna bygger på den kunskap som uppkommit vid produktion av varor och tjänster och målet är att utbildningarna ska leda till jobb direkt efter examen. Under en övergångsperiod kommer de äldre kvalificerade yrkesutbildningarna (KY-utbildningarna) att finnas kvar parallellt med YH-utbildningarna, för att från och med 2014 helt ersättas av YH-utbildningarna.

Myndigheten för yrkeshögskolan har studerat vilken sysselsättning de som genomgått en kvalificerad yrkesutbildning har året efter examen. I studien framkommer att nio av tio som examinerades 2011 arbetade eller drev ett eget företag året efter examen. Det är samma andel som året innan. Mellan 2007 och 2011 har nivån legat stadigt på över 80 procent (Myndigheten för yrkeshögskolan 2012).

⁵⁹ Sedan 1 januari 2013 är den nya myndigheten Universitetskanslersämbetet ansvarig myndighet för den officiella statistiken om högskolan (www.uk-ambetet.se).

Utbildningskvalitet

Andelen gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen har ökat det senaste läsåret, från 73 procent 2010/11 till 75 procent 2011/12. En förklaring till ökningen kan vara att krav på lärarlegitimation börjar gälla 1 december 2013.⁶⁰ Lärartätheten har varit stabil sedan 2007/08. Lärartätheten var 8,1 lärare per 100 elever läsåret 2011/12. Andelen i personalen som har högskoleutbildning skiljer sig mellan kommunala och enskilda huvudmän, andelen är högre i kommunala än i fristående skolor.

Internationellt sett har Sverige tidigare utmärkt sig för ett lågt antal elever per lärare. Det gäller inte längre för gymnasienivå, där Sverige nu har ungefär lika många elever per lärare som OECD-genomsnittet. Antalet elever per lärare på grundskolenivå är fortfarande förhållandevis lågt (Skolverket 2013a).

Om antalet nybörjare på högskoleutbildningar för lärare inte ökar finns det på sikt risk för brist på både grundskole- och gymnasielärare. Det uppmärksammar Högskolverket i en prognos⁶¹ inför läsåret 2013/14 (Högskoleverket 2012c).

Även elevantalet i gymnasieskolan minskar, vilket beror på små födelsekullar i slutet av 1990-talet. Läsåret 2011/12 var elevantalet nästan 17 000 färre än året innan. Det minskade antalet elever har främst drabbat de kommunala och de landstingskommunala skolorna. I de fristående skolorna så ökade däremot elevantalet under läsåret 2011/12. Det går fortfarande flest elever i kommunala skolor men 2011/12 var det första läsåret som antalet fristående gymnasieskolor var fler än antalet kommunala gymnasieskolor (Skolverket 2013a).

Lärares roll

För att en lärare ska kunna skapa tydliga och goda förutsättningar för elevernas lärande krävs en organisation med tydlighet och struktur kring mål, värderingar och bedömning av resultat. Skolinspektionen (2012b) har i en sammanställning av vetenskaplig forskning lyft fram ett antal slutsatser kring hur undervisningen påverkar elevernas studieresultat. Elever lär sig mer och presterar bättre när lärare i sin undervisning:

- använder flera olika metoder och verktyg i sin undervisning
- organiserar undervisningen efter elevernas individuella behov
- involverar eleverna i att vara med och påverka undervisningen
- är tydliga ledare
- tror på att alla elever kan lära sig.

Forskningen visar hur lärarens roll påverkar studieresultaten. En framgångsrik undervisning, som leder till goda studieresultat för eleverna, handlar om kvaliteten i lärarens kunskaper, förmåga och handlingar i varje unik utbildningssituation.

⁶⁰ Lärare som anställdes före 1 juli 2011 och därefter inte bytt anställning får undervisa och självständigt sätta betyg utan legitimation fram till 30 juni 2015 (www.skolverket.se).

⁶¹ Framtagen i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB).

Kommunernas ansvar

Det är kommunens högsta ledningsorgan som har den kommunala huvudmannens uppdrag att ansvara för skolverksamheten enligt skollagen och kommunallagen. Det innebär att det är kommunfullmäktige, och i praktiken dess beredningsorgan kommunstyrelsen, som är ansvariga.

Rapporten *Kommunalt huvudmannaskap i praktiken* (Skolverket 2011d) beskriver hur kommunerna hanterar uppdraget att som huvudman ansvara för att den kommunala skolverksamheten följer de nationella riktlinjerna och når de nationella målen. I rapporten framkommer att de statliga kraven många gånger underordnas den kommunala prioriteringen, vilket får till följd att vissa statliga och nationella mål sorteras bort eller att nationellt satta målnivåer sänks.

Rapporten visar även att kommunernas resursfördelning till skolan sker schablonmässigt och inte utifrån en analys av skolans behov för att uppnå de nationella målen. Skolverket menar att styrningen tenderar att bli ensidig och det skulle kunna förklara de bestående bristerna i grundläggande förutsättningar i skolverksamhetens kvalitet som till exempel rektorernas ledarskap, lärarnas behörighet och undervisningens kvalitet.

Huvudmännen behöver också bli bättre på att ge stöd till rektorerna för att stärka och säkra dem i sin ledning av den pedagogiska verksamheten. Detta påpekar Skolinspektionen i sin rapport *Rektors ledarskap – med ansvar för den pedagogiska verksamheten* (2012c).

Skolans demokrati- och värdegrundsarbete

I den nya skollagen (SFS 2010:800) stärks skolans uppdrag kring demokrati och värdegrundsarbete. Enligt lagen ska utbildningen:

”... också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på ...”

(1 kap. 4 § skollagen)

Målet med skolans demokrati- och värdegrundsarbete är att främja demokratin och motverka odemokratiska uttryck. Studier om svenska elevers medborgarkunskaper visar på olika resultat: att svenska elever i internationell jämförelse har goda medborgarkunskaper och studier som i stället tyder på att det finns ungdomar i Sverige som inte alls värderar sina demokratiska fri- och rättigheter (Skolverket 2010a). Skolinspektion har granskat skolornas insatser för att nå målet och resultaten visar på skillnader i hur olika skolor tolkar demokratiuppdraget. Därför ser också skolornas demokrati- och värdegrundsarbete i undervisningen olika ut. Utvecklingsområden som uppmärksammas i granskningen är att skolans demokratiuppdrag måste förtydligas och förstärkas i undervisning, det gäller även elevernas delaktighet och inflytande. Skolans uppdrag ställer stora krav på kompetens hos lärare och rektorer. Skolinspektionen ser bland annat ett behov av att utveckla lärarnas och rektorernas kritiska och normkritiska hållning i undervisningen (Skolinspektionen 2012d).

Vuxenutbildning

Av Sveriges 290 kommuner så var det 246 som kalenderåret 2011 erbjöd grundläggande komvux. Det var 262 kommuner som erbjöd gymnasial komvux, 211 kommuner som erbjöd särskild utbildning för vuxna (särsvux) och i 260 kommuner erbjöds svensk undervisning för invandrare (sfi). Sedan 2007/08 har antalet kommuner som erbjuder kommunal vuxenutbildning och sfi varit relativt konstant.

Under 2009 ökade antalet elever i komvux för första gången sedan slutet av 1990-talet. Sedan dess har antalet elever ökat ytterligare och uppgick till nästan 200 000 år 2011. Elevökningen skedde i huvudsak inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Särskild utbildning för vuxna, särsvux, är till för vuxna med utvecklingsstörning som vill komplettera sin utbildning. Sedan mitten av 1990-talet har antalet elever i särsvux ökat med 31 procent. Terminen 2011/12 var antalet elever 4 700 jämfört med cirka 3 600 terminen 1995/96.

Även antalet elever i sfi har ökat kraftigt under de senaste åren. År 2011 deltog 102 400 elever i sfi, vilket är det högsta antalet som har uppmätts. Av det totala antalet elever var fyra av tio nybörjare⁶² (Skolverket 2013a).

Syftet med den grundläggande kommunala vuxenutbildningen förklaras så här i skollagen (2010:800):

”Utbildning på grundläggande nivå syftar till att ge vuxna sådana kunskaper som de behöver för att delta i samhälls- och arbetslivet. Den syftar också till att möjliggöra fortsatta studier.”

(20 kap. 4 § skollagen)

Varje kommun ansvarar för att det ska finnas möjlighet att läsa en kommunal vuxenutbildning för de invånare som blir 20 år⁶³ och saknar färdigheter som ska uppnås i grundskolan. Skolverket har i en studie (2012b) av den kommunala vuxenutbildningen på grundläggande nivå sett att det är en utbildning som hamnar i skymundan och att den i flera undersökta kommuner ses som en vidareutbildning för elever som läst sfi eller som ett steg i att hjälpa kommuninvånare till egen försörjning.

Andelen utlandsfödda elever i den kommunala vuxenutbildningen på grundläggande nivå har ökat markant sedan 1990-talet, ungefär 90 procent av eleverna i utbildningen 2010 var utlandsfödda. Elevernas utbildningsbakgrund har också ändrats sedan början av 2000-talet då antalet högutbildade har ökat. Av de utlandsfödda eleverna har 36 procent eftergymnasial utbildning, medan andelen är 4 procent bland elever födda i Sverige⁶⁴. Förändringar i elevgruppens förutsättningar och behov har medfört pedagogiska utmaningar för lärarna (Skolverket 2012b).

⁶² Elever som påbörjade sin första kursstart under året.

⁶³ Från och med andra kalenderåret det år kommuninvånaren fyller 20 år.

⁶⁴ Bland svenskfödda elever är det vanligast med grundskole- eller gymnasieutbildning.

Den grundläggande vuxenutbildningens måluppfyllelse och anpassning efter förutsättningar och behov hos eleverna har också granskats av Skolinspektionen. Även här påtalas parallella studier, studiefinansiering och brist i uppföljning som orsaker till de låga resultaten i form av avhopp och långa studietider. Andra slutsatser i granskningen är att eleverna sällan får möjlighet att utöva reellt inflytande över sin utbildning då kommunerna inte prioriterar att stärka elevernas demokratiska kompetens och att låga förväntningar på eleverna påverkar studieresultaten (Skolinspektionen 2012e).

Det här är slutsatser som även påtalas i Skolinspektionens granskning av svenskundervisning för invandrare, sfi, där brister i kommunernas planering, genomförande och uppföljning framkommer (Skolinspektionen 2011b). Sverige är ett land där invandringen är relativt stor och sfi har därför en viktig funktion att fylla för utrikesföddas integration i samhället och etablering på arbetsmarknaden. En annan studie från Skolinspektionen visar att knappt hälften av kommunerna klarar att ge de nyanlända möjlighet att påbörja sin utbildning i sfi i tid (Skolinspektionen 2011c).

Modersmålsundervisning

Läsåret 2011/12 var drygt 21 procent av samtliga elever i grundskolan berättigade till undervisning i modersmål. De senaste tio åren har andelen ökat med nästan 9 procentenheter. Det var cirka hälften (omkring 55 procent) av de berättigade eleverna som deltog i modersmålsundervisningen. Andelen har legat på ungefär samma nivå under 2000-talet. Sedan läsåret 1998/99 har arabiska varit det vanligaste språket i modersmålsundervisningen. Andelen tjejer som deltog var något större än andelen killar, men det är däremot en större andel killar än tjejer som deltar i undervisning i svenska som andraspråk. Den totala andelen elever med svenska som andraspråk i undervisningen var 8 procent under läsåret 2011/12.

De större kommunerna hade betydligt större andelar elever som var berättigade till modersmålsundervisning än de mindre. Andelen berättigade var ungefär lika stor i fristående som i kommunala skolor, drygt 21 procent, men det var en betydligt större andel elever i de fristående skolorna som deltog i modersmålsundervisning, 65 procent jämfört med 53 procent i de kommunala (Skolverket 2013a). Skillnaden har dock minskat något från tidigare läsår då andelen låg på 70 procent för fristående och 51 procent för kommunala skolor (Skolverket 2011b).

Enligt minoritetsspråklagarna har skolorna ett särskilt ansvar att främja barns utveckling i sitt språk och sin kultur. Det är många kommuner och skolor som brister i att tillgodose de nationella minoriteternas möjligheter att utveckla sitt språk. I Sverige finns fem officiella nationella minoritetsspråk: finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Skolinspektionen menar att bristerna beror på att minoritetsspråken ofta är lågt prioriterade, att ansvarsfördelningen är oklar och att det råder brist på lärare (Skolinspektionen 2012f).

Internationellt perspektiv

Det finns internationella komparativa studier som belyser kunskapsutvecklingen bland elever i olika länder. Dessa studier är till skillnad från de nationella proven särskilt utformade för att mäta utvecklingen över tid. Det är emellertid viktigt att ha i åtanke att det finns mål för den svenska skolan som inte åskådliggörs i de internationella studierna.

Utgår man från resultaten i internationella komparativa studier kan man konstatera att kunskapsutvecklingen i läsförståelse samt för matematisk och naturvetenskaplig kompetens bland svenska elever uppvisar en negativ trend under de senaste 20 åren. Under 2000-talet har spridningen mellan de mest resursstarka och de mest resurssvaga, i termer av social och etnisk bakgrund ökat. Killar klarar kunskapskraven i läsförståelse sämre än tjejer. I matematik och naturvetenskapliga ämnen är skillnaderna små mellan könen.

Tre undersökningar – PISA⁶⁵ 2009, TIMSS⁶⁶ 2011 och TIMSS Advanced som publicerats under de senaste åren har bekräftat den nedåtgående trenden och den ökande spridningen mellan hög- och lågpresterande elever. I PISA 2009, där 15-åringar fått pröva sin läsförståelse och sin matematiska och naturvetenskapliga kompetens, har resultaten genomgående försämrats under 2000-talet.⁶⁷ Resultaten i Pisa 2009 visar att både killar och tjejer har tappat, men killarna har tappat i större utsträckning och de svagpresterande killarna i störst utsträckning. Framför allt i läsförståelse var nedgången för killarna betydligt större än för tjejerna (Skolverket 2010b).

TIMSS 2011, undersöker kunskaper i matematik och naturvetenskapliga ämnen bland elever i årskurs 4 och 8. Undersökningen visade att resultaten i matematik i årskurs 8 hade försämrats och hamnar under EU/OECD-genomsnittet. Även resultaten i de naturvetenskapliga ämnena hade försämrats för årskurs 8. Under perioden 1995 till 2011 har resultaten för svenska elever i årskurs 8 försämrats. Medan flera länder som medverkar i TIMSS 2011 har en positiv resultatutveckling så är Sverige ett av fåtal länder som under 2000-talet visar en kontinuerlig resultatförsämring. Studien visar också att elever i Sverige lär sig mindre än andra länder mellan årskurs 4 och 8. Resultaten från TIMSS 2011 visar ingen skillnad i genomsnittresultat mellan killar och tjejer (Skolverket 2012c).

Sverige deltog även i TIMSS Advanced 2008, som riktar sig till gymnasieskolan.⁶⁸ Resultaten som presenterades 2009 visade att Sverige presterade svaga resultat i matematik och fysik (genomsnittliga resultat) ur ett internationellt perspektiv. De lågpresterande eleverna försämrade sina resultat nästan dubbelt så mycket som de högpresterande eleverna (Skolverket 2009).

PISA 2000 visade att Sverige hade en stark position när man mäter likvärdighet. En likvärdig skola innebär bland annat att alla elever oavsett social bakgrund och ekonomiska förutsättningar ska ges samma möjligheter att uppnå målen. En analys av resultaten i PISA 2009 visar att Sverige har tappat sin topposition bland länderna till att numera ligga bland genomsnittet i likvärdighet. Skillnaderna mellan hög- och lågpresterande elever har ökat samtidigt som skillnaderna mellan hög- och lågpresterande skolor har ökat. Dessutom har betydelsen av en elevs socioekonomiska bakgrund förstärkts och är nu till och med större än genomsnittet i OECD.

⁶⁵ PISA står för *Programme for International Student Assessment*.

⁶⁶ TIMSS står för *Trends in International Mathematics and Science Study*.

⁶⁷ Under våren 2012 genomfördes en PISA-undersökning med matematik som huvudämne, resultatet från rapporten presenteras i december 2013.

⁶⁸ Nästa gång TIMSS Advanced genomförs är 2015.

Sverige är ett av få länder där både de genomsnittliga resultaten och likvärdigheten har försämrats samtidigt. Denna nedgång beror inte så mycket på att övriga länder kommit ikapp utan den främsta orsaken är att likvärdigheten i Sverige har försämrats under tidsperioden. Samtidigt visar PISA 2009 intressant nog att det finns länder (Sydkorea, Finland och Kanada) som lyckas i båda dessa avseenden, de når både höga genomsnittliga resultat och har en jämförelsevis låg andel elever på de lägsta kunskapsnivåerna (Skolverket 2010b).

Värt att påpeka är att den bild de internationella studierna ger av sjunkande kunskapsresultat inom de studerade ämnesområdena i grundskolans senare år inte återspeglas i betygen i årskurs 9. Betygsgenomsnittet har ökat i nästan alla ämnen. Skolverket lyfter att det troligen finns inflationsdrivande faktorer som orsakar detta, till exempel konkurrens mellan olika skolor (Skolverket 2011a).

Högpresterande elever

Med bakgrund i den negativa kunskapsutveckling av svenska elevers studieresultat som framkommer i internationella studier, har Skolverket gjort en studie av högpresterande elever (2012d) för att se vilka förutsättningar som ligger bakom de höga betygen hos dessa elever. Studien visar att motivation, uthållighet och positiv självbild hos eleverna är faktorer som påverkar lärandet. Skolverket lyfter fram forskning som visar att undervisningen har stor betydelse för elevernas studieresultat då begåvning är något som går att utveckla och påverka genom övning och erfarenheter.⁶⁹

Andra viktiga faktorer är kunniga och engagerade lärare som ställer höga förväntningar på eleven och som samtidigt ger stöd och stimulans. Högpresterande elever är i högre grad motiverade och har i högre grad en positiv syn på studierna än medelpresterande eleverna. Det framgår också att de högpresterande eleverna har föräldrar som engagerat sig tidigt i barnets lärande och att föräldrarna har högre utbildningsnivå (Skolverket 2012d).

Europa 2020

EU har gemensamt antagit *Strategi Europa 2020*. Strategin har fem övergripande mål varav ett handlar om utbildning. Varje år ska medlemsländerna i EU lämna in nationella reformprogram till kommissionen, utifrån de prioriterade områdena, med strategier för hur de ska arbeta för att nå målen. Europeiska rådet lämnar sedan tillbaka landsspecifika rekommendationer för strategierna.⁷⁰ Rådets rekommendationer till Sverige 2012 innehåller bland annat att arbeta med åtgärder för att förbättra ungas och andra utsatta gruppers deltagande på arbetsmarknaden. I det svenska reformprogrammet för 2013 betonas fortsatta satsningar för att utveckla utbildningssystemet som en av de viktigaste åtgärderna för att motverka hög ungdomsarbetslöshet (Regeringskansliet 2013).

Två mål som är uppsatt inom EU för att förbättra utbildningsnivån till 2020, är att sträva efter att den andel ungdomar som slutar skolan i förtid ska vara under 10 procent och att minst 40 procent av den yngre generationen ska ha en avslutad högre utbildning, det vill säga minst tvåårig eftergymnasial utbildning. Sverige har satt upp samma nationella mål med den enda skillnaden att vi strävar efter att 40–45 procent av den yngre generationen ska ha avslutad högre utbildning 2020 (Regeringskansliet 2013).

Båda dessa mål är även med bland EU:s 40 indikatorer som syftar till att ge en sektorsövergripande bild av levnadsvillkoren för ungdomar i EU. Indikatorerna följer de

⁶⁹ I rapporten: *Betydelsen av icke kognitiva förmågor. Forskning m.m om individuella faktorer bakom framgång*, Skolverket (2013b) kan du läsa mer om hur förmågor och egenskaper hos individer påverkar framgång i exempelvis studier.

⁷⁰ http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index_sv.htm

åtta temaområden som ingår i ramverket för ungdomspolitiskt samarbete i EU. Indikatorsystemet är relativt nytt och det finns inte jämförande siffror till alla indikatorer för Sverige. De kan ändå visa på tendenser kring ungas levnadsvillkor inom EU. Indikatorerna baseras på uppgifter från Eurostat⁷¹ och de uppdateras och revideras årligen. Det finns ett antal indikatorer som har fokus på utbildning och där det går att jämföra Sverige med snittet för EU. Siffrorna för de första tre indikatorerna avser 2012, medan den sista avser siffror från 2010:

- Andelen 18–24-åringar som inte avslutat sina gymnasiestudier och som inte studerar är 12,8 procent på EU-nivå, vilket kan jämföras med Sveriges 7,5 procent.
- Andelen 30–34-åringar som har minst en 2-årig eftergymnasial utbildning är 35,8 procent på EU-nivå, vilket kan jämföras med Sveriges 47,9 procent.
- Andelen 20–24-åringar som gått ut gymnasiet är 80,2 procent på EU-nivå, vilket kan jämföras med Sveriges 86,4 procent.
- År 2010 var andelen elever som lärt sig minst två språk 59,4 procent på EU-nivå, vilket kan jämföras med Sveriges 92,7 procent.

Europeiska kommissionen kom 2012 med en rapport om hur EU:s ungdomsstrategi har genomförts sedan 2010: *EU Youth Report* (Europeiska kommissionen 2012). Rapporten bygger på insamlade uppgifter från medlemsländerna och har bland annat utformats i samråd med unga.

Resultaten visar att ungdomsarbetslösheten inom EU har ökat kraftigt, från 15 till 22,6 procent mellan 2008 och 2010. För utbildningsområdet har det inneburit att antalet studerande ökat eftersom många unga återgår till studier när de inte har något jobb. Rapporten visar också till följd av finanskrisen en ökning av unga som varken arbetar eller studerar, så kallade NEETs (Not in employment, education or training), sedan 2008. Ett positivt trendbrott som framkommer i rapporten är att antalet avhopp från skolan har minskat från 14,9 procent 2008 till 14,1 procent 2010. Dock ser kommissionen en stor utmaning i att uppnå målsättningen: mindre än 10 procent till 2020.

⁷¹ Eurostat, Dashboard of EU Youth Indicators:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/youth/indicators

Erasmus för alla är EU-kommissionens förslag till nytt EU-program 2014–2020 där sju existerande EU-program slås ihop till ett enda program för allmän och yrkesinriktad utbildning, ungdom och idrott. I nuläget pågår förhandlingar mellan Europeiska unionens råd, Europaparlamentet och kommissionen om programmet. För att hinna med förberedande arbete innan programstart är förhoppningen att beslut ska fattas innan sommaren 2013.⁷² Det nya programmet kommer att vara inriktat mot att stödja verksamhet inom tre områden:

1. Möjligheter till lärande för individer både inom och utanför EU.
2. Samarbete mellan läroanstalter, ungdomsorganisationer, företag, lokala och regionala myndigheter och icke-statliga organisationer.
3. Stöd till reformer i medlemsstaterna för att modernisera utbildningssystemen och främja innovation och entreprenörskap.

Förhoppningen är att skapa större möjligheter för kompetensutveckling, personlig utveckling och förbättrade möjligheter till karriär för unga och personer som arbetar med unga (Europeiska kommissionen 2011).

⁷² <http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/erasmus-for-all-and-education-for-growth-and-jobs?lang=sv>

Referenser

- Europeiska kommissionen (2011). Pressmeddelande från Europeiska kommissionen. 2011-11-23. Reference: IP/11/1398.
- Europeiska kommissionen (2012). EU Youth Report. Status of the situation of young people in the European Union. Brussel, 2012-10-09. SWD (2012) 257 final.
- Högskoleverket (2012a). *Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2012*. Statistisk analys. 2012:10. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2012b). *Andra länders utbildningsnivå riskerar att dra ifrån Sveriges*. Statistisk analys. 2012/12.
- Högskoleverket (2012c). *Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2013/14*. Rapport 2012:22 R. Stockholm: E-print.
- Myndigheten för yrkeshögskolan (2012). *Studeraendes sysselsättning 2012 YH – och KY-studerande som examinerades 2011*. Västerås: Myndigheten för yrkeshögskolan.
- Regeringskansliet (2013). *Sveriges nationella reformprogram 2013. Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla*.
- SFS 2010:800 *Skollag*.
- Skolinspektionen (2011a). *Olika elever – samma undervisning*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2011b). *Ändamålsenlighet och resultat i svenskundervisningen för invandrare. Skolinspektionens rapport 2011:6*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2011c). *Riktad tillsyn inom området svenskundervisning för invandrare*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2012a). *"Inte enligt mallen" – Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd*. Skolinspektionens rapport 2012:11. Stockholm.
- Skolinspektionen (2012b). *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2012c). *Rektors ledarskap med ansvar för den pedagogiska verksamheten 2012:1*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2012d). *Skolornas arbete med demokrati- och värdegrund*. Rapport 2012:9. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2012e). *Grundläggande vuxenutbildning – En granskning av uppföljning och anpassning av utbildningen*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2012f). *I marginalen – En granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2004). *Elever med utländsk bakgrund*. Dnr 75 – 2004:545. Stockholm.
- Skolverket (2008). *Särskilt stöd i grundskolan* (Reviderad 2011). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2009). *TIMSS Advanced 2008. Huvudrapport*. Rapport 336. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010a). *Morgondagens medborgare. ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning*. Rapport 345. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010b). *Rustad att möta framtiden? PISA 2009. Om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap*. Rapport 352. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011a). *Skolverkets lägesbedömning 2011. Del 2 – Bedömningar och slutsatser*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011b). *Skolverkets lägesbedömning 2011. Del 1 – Beskrivande data*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011c). *Vad gör kommunerna för ungdomar som inte går i gymnasieskolan? – en rapport om det kommunala informationsansvaret*. Stockholm: Fritzes.

- Skolverket (2011d). *Kommunalt huvudmannaskap i praktiken*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2012a). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012b). *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå – en studie av nationell statistik och kommunal praktik*. Rapport 372. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012c). *TIMSS 2011 – Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Rapport 380. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012d). *Högpresterande elever, höga prestationer och undervisningen*. Rapport 379. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2013a). *Beskrivande data 2012. Förskola, skola och vuxenutbildning*. Rapport 383. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2013b). *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor. Forskning m.m. om individuella faktorer bakom framgång*. Skolverkets aktuella analyser 2013. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2010:99 *Flickor, pojkar, individer – om betydelsen för kunskap och utveckling i skolan*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2013:13 *Ungdomar utanför gymnasieskolan – ett förtydligt ansvar för stat och kommun*. Stockholm: Fritzes.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2012). *2012 års uppföljning av unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Vägarna in – Arbetet med unga i kommuner med lokala utvecklingsavtal*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Fokus 12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

Skolverket:

www.skolverket.se: <http://www.skolverket.se/fortbildning-och-bidrag/lararlegitimation> Hämtad 2013-04-16.

Universitetskanslersämbetet:

<http://www.uk-ambetet.se/>
Hämtad 2013-04-16.

Europa 2020:

<http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/erasmus-for-all-and-education-for-growth-and-jobs?lang=sv>
Hämtad 2013-04-16.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/youth/indicators

Hämtad 2013-04-16.

http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index_sv.htm

Hämtad 2013-04-16.